

Sadržaj

Događaji

Saopćenja za

javnost

Mediji o medijima

Konkursi

Linija za pomoć
novinarima

Imaš mikrofona, ne treba ti sud: Primjena demokratskih standarda kod tužbi za klevetu od strane javnih ličnosti

Piše: Damir Arnaut

Tužbe za naknadu štete zbog klevete: Sudska praksa u BiH i primjena prakse Evropskog suda za ljudska prava

Piše: Amila Drekočić

Tužba za klevetu - iskustvo koje nijedan novinar ne želi

Piše: Milanka Kovačević

Sloboda izražavanja, evropske vrijednosti i COVID-19

Piše: Biljana Radulović

Uvodnik

Sloboda izražavanja i kleveta: Do kada će političari masovno tužiti novinare

Ilustracija/BH Novinari

U posljednjih 17 godina, otkako se u Bosni i Hercegovini primjenjuju zakoni o zaštiti od klevete, najveći broj tužbi protiv novinara i medija podnosili su političari. U ovom trenutku pred bosanskohercegovačkim sudovima aktivno je više od 170 slučajeva u vezi sa klevetom, što je jako veliki broj u poređenju sa drugim državama u okruženju i Evropi

Medijska zajednica u BiH tužbe političara, odnosno predstavnika vlasti, nerijetko doživljava ne samo kao pritisak na slobodu izražavanja, već i kao snažno sredstvo ekonomskog iscrpljivanja medija, posebno u slučajevima kada političari podnose desetine tužbi protiv jednog medija. Praksu Evropskog suda za ljudska prava, koja podrazumijeva da bi javne ličnosti trebale imati veći stepen tolerancije kada je riječ o tekstovima koje o njima objavljuju mediji, domaći sudovi primjenjuju nedovoljno i selektivno

U tom smislu, ohrabrujuća je inicijativa parlamentarnog zastupnika Damira Arnauta koja je nedavno usvojena u Parlamentarnoj skupštini BiH za izmjene postojećih zakona o zaštiti od klevete, u koje bi se inkorporirali različiti standardi prihvatljivosti, tolerancije i dokazivanja klevete kada su u pitanju tužbe javnih ličnosti u odnosu na privatne osobe, a u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Od usvajanja ove inicijative do usvajanja izmjena i dopuna zakona u entitetima i Brčko Distriktu sigurno će proći još neko vrijeme, no sama činjenica da je većina političara - zastupnika u državnom Parlamentu prepoznala ovaj problem daje nadu medijskoj zajednici da će broj tužbi koje podnose javne ličnosti u budućnosti biti znatno manji, a domaći sudovi tolerantniji i bolje usklađeni sa evropskom praksom.

Događaji

17.03.2020.

[Političari moraju prihvatiti kritiku u medijima kao dio slobode izražavanja, a ne kao klevetu](#)

21.03.2020.

[Vijeće ministara BiH poduzima mjere kako bi se osigurala neophodna zaštita medijskih ekipa](#)

21.03.2020.

[Predsjedništvo BiH zatražilo od Koordinacionog tijela da postupi u skladu sa preporukama BH novinara](#)

21.03.2020.

[Društveno odgovorne kompanije doniraju zaštitnu opremu za bh. medije](#)

Saopćenja za javnost

19.03.2020.

[Apel urednicima i institucijama: Ne izlažite se bespotrebnoj riziku, solidarno dijelite informacije, obustavite press konferencije sa većim brojem novinara!](#)

20.03.2020.

[BH novinari uputili molbu nadležnima: Formirajte medijski pool i zaštitite novinarske ekipe](#)

31.03.2020.

[BH novinari: Javni poziv kriznim štabovima Federacije BiH i Kantona Sarajevo](#)

Mediji o medijima

06.03.2020.

[Posebna izvjestiteljica UN-a predstavlja izvještaj o nasilju nad novinarkama](#)

09.03.2020.

[Marku Čoliću povećana kazna zbog pokušaja ubistva novinara BN televizije](#)

17.03.2020.

[EFJ upozorava: Prisiljavati novinare da dolaze u redakcije u vrijeme pandemije je neodgovorno i nepotrebno!](#)

17.03.2020.

[Novinarska udruženja iz regiona traže finansijsku podršku za medije](#)

Konkursi

Nema otvorenih konkursa

Treba napomenuti i da je problem podnošenja velikog broja tužbi za klevetu protiv bh. medija istaknut i u nedavno objavljenom izvještaju američkog State Departmenta o stanju ljudskih prava u svijetu, koji se poziva na podatke Linije za pomoć novinarima, posebnog servisa besplatne pravne pomoći novinarima koji djeluje u okviru Udruženja BH novinari.

Kako se navodi u izvještaju State Departmenta, podaci Linije za pomoć novinarima pokazuju da sudovi u BiH često ne prave distinkciju između različitih medijskih žanrova, poput vijesti i komentara, te da dugotrajni sudski postupci finansijski iscrpljuju novinare i medijske kuće.

„Godine pogrešne primjene zakona dovele su do direktnog pritiska na novinare i medije u BiH, koji je ugrozio pravo na slobodu izražavanja“, stoji u izvještaju.

O tužbama, sudskoj praksi kod nas i u svijetu, kao i ličnim iskustvima u ovoj oblasti za bilten E-novinar pišu Damir Arnaut, advokatice Biljana Radulović i Amila Dreković i novinarka Milanka Kovačević.

Maja Radević, urednica biltena E-novinar

„Svijetao primjer domaće prakse je odluka suda iz Visokog koji se u svojoj presudi eksplicitno pozvao na praksu Evropskog suda kada je odbacio tužbu protiv novinara i medija za klevetu koju je podnijela načelnica navedene općine. Uzimajući, međutim, u obzir da je ovaj slučaj izuzetak, a ne pravilo u BiH, neophodno je u domaće zakonodavstvo ugraditi standarde iz prakse Evropskog suda, s ciljem zaštite novinara, medija, ali i same javnosti“

Imaš mikrofon, ne treba ti sud: Primjena demokratskih standarda kod tužbi za klevetu od strane javnih ličnosti

Piše: Damir Arnaut

Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine usvojio je na svojoj 7. sjednici Inicijativu kojom se sugeriše vladama i skupštinama entiteta i Brčko Distrikta – u čijim je ovo pitanje isključivim nadležnostima – da usvoje izmjene i dopune zakona o zaštiti od klevete, na način da se u iste inkorporiraju različiti standardi prihvatljivosti, tolerancije, te dokazivanja kada je u pitanju navodna kleveta protiv javnih ličnosti u odnosu na privatne osobe, a u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava. Inicijativu sam podnio još u augustu 2019. godine, te je put do njenog usvajanja trajao gotovo sedam mjeseci.

Iako je to ustaljena praksa u demokratskim zemaljama, zakoni entiteta i Brčko Distrikta o zaštiti od klevete trenutno ne sadrže odredbe koje eksplicitno predviđaju primjenu različitih standarda kada je u pitanju navodna kleveta protiv javnih ličnosti u odnosu na privatne osobe. Postojeće odredbe koje nalažu da se zakon tumači na način koji osigurava princip slobode izražavanja, odnosno u skladu sa Evropskom konvencijom, nisu dostatne s obzirom da domaći sudovi rijetko i sporadično primjenjuju praksu Evropskog suda za ljudska prava.

Kada je ta praksa u pitanju, još od slučaja Lingens protiv Austrije iz 1986. godine, Evropski sud jasno drži da je neophodno primjenjivati viši nivo tolerancije kada je u pitanju kritika javnih ličnosti, posebice političara, u odnosu na privatne osobe.

Kako je Evropski sud tada odlučio, „granice prihvatljive kritike su stoga šire po pitanju političara kao takvog nego po pitanju privatne osobe. Za razliku od potonjeg, ovaj raniji neizostavno i svjesno izlaže sebe bližem propitivanju svake svoje riječi i poteza od strane kako novinara tako i šire javnosti, te je neophodno da on pokaže veći stepen tolerancije.“

Ova presuda je poslužila kao presedan u nizu kasnijih slučajeva pred Evropskim sudom, uključujući nekoliko iz našeg regiona, među kojima su Mladina protiv Slovenije i Tešić protiv Srbije, obje iz 2014. godine. Evropski sud je, šta više, također odlučio da novčana kazna protiv medija „predstavlja vrstu cenzure koja bi isti vjerovatno obeshrabrila da se uključi u kritiku te vrste u budućnosti“, te da bi „u kontekstu političke debate takva kazna vjerovatno obeshrabrila novinare da doprinesu javnoj raspravi o pitanjima koja utiču na život zajednice“ (Lingens).

Po pitanju prakse u drugim demokratskim društvima, Vrhovni sud SAD-a je još 1964. godine (NY Times protiv Sullivana) odlučio da javne ličnosti kod tužbi za klevetu trebaju dokazati ne samo da je objavljena informacija lažna, već i da je medij djelovao sa tzv. „stvarnom zlobom“, odnosno da je znao da je informacija lažna ili da je nepromišljeno zanemario pitanje da li je ista tačna.

Linija za pomoć novinarima

Aktuelni slučajevi:

1. Muhidin Živojević, fotoreporter portala Faktor.ba:

Fotoreporter portala Faktor.ba Muhidin Živojević verbalno je napadnut 16.01.2020. od strane nepoznatog muškarca dok je stajao na javnom parkingu i fotografisao dolazak zastupnika Skupštine Kantona Sarajevo na sjednicu. Muškarac je prišao fotoreporteru Živojeviću i, uz psovke, prijetnje i naguravanje, zahtijevao od njega da prestane snimati. Napadač se predstavio kao osoba "iz Vlade Kantona" iako nije imao bilo kakvu akreditaciju, bezpješno je pokušao izazvati reakciju obližnje policije, da bi se na kraju vratio do Živojevića i poručio mu da će ga "zapamtiti". Povodom ovog slučaja, Upravni odbor BH novinara pozvao je nadležno osoblje i zvaničnike Kantona Sarajevo da hitno utvrde identitet osobe koja je napala Živojevića i da protiv njega poduzmu zakonske sankcije.

2. Redakcija portala Capital.ba, Banja Luka

Šef Predstavništva Republike Srpske u Rusiji Duško Perović uputio je 21.02.2020. otvorene prijetnje redakciji portala Capital i glavnom i odgovornom uredniku Siniši Vukeliću zbog objavljivanja priče o ruskom investitoru Rašidu Serdarovu i kompaniji "Comsar Energy".

U telefonskom pozivu redakciji, Perović je zaprijetio da će on sam "zatvoriti" portal Capital ukoliko urednik Siniša Vukelić još jednom napiše bilo šta o radu kompanije "Comsar Energy". UO BH novinara i Linija za pomoć novinarima obavijestili su o prijetnjama redakciji Capitala domaće i međunarodne organizacije za zaštitu slobode izražavanja i sigurnost novinara, uključujući i Ambasadu Rusije u BiH, te uputili zahtjev MUP-u RS za hitnu istragu ovog slučaja.

3. Novinar BNTV Vladimir Kovačević i portal Klix.ba

Tokom konferencije za medije 14. februara ove godine, član Predsjedništva BiH Milorad Dodik je verbalno napao novinara BNTV Vladimira Kovačevića, nazivajući njega i medij za koji radi "izdajnicima". Na posebnom zasjedanju Narodne Skupštine Republike Srpske 26.02.2020. u Banjoj Luci, Dodik je portal Klix.ba javno nazvao "neprijateljskim medijem" za Republiku Srpsku. U posljednjih nekoliko godina, Linija za pomoć novinarima je zabilježila najmanje 20 verbalnih napada i prijetnji Milorada Dodika novinarima i medijima iz cijele BiH. „Zbog učestalosti napada, BH novinari će zatražiti od Evropske Federacije novinara, Vijeća Evrope i Ureda OSCE za slobodu medija posebne reakcije i intervencije za zaštitu slobode izražavanja i sigurnosti novinara u cijeloj BiH, a posebno u entitetu Republika Srpska", navodi se u saopćenju UO BH novinara i Linije za pomoć novinarima.

Ovakav različit pristup je opravdan s obzirom da javne ličnosti, a politički zvaničnici pogotovo, svjesno sebe izlažu svjetlu javnosti i mogu razumno očekivati povećan stepen interesovanja za svoj rad, poteze, izjave i stavove. Šta više, javne ličnosti imaju znatno lakši pristup sredstvima javnog informisanja s ciljem odbrane od kritika nego što je to slučaj sa privatnim osobama, te zaštitu svoje reputacije mogu tražiti i kroz takve javne kanale, a ne isključivo sudskim putem. Konačno, tužbe za klevetu od strane javnih ličnosti predstavljaju najveći dio takvih tužbi u Bosni i Hercegovini, a što značajno sputava medije da kritično izvještavaju o pitanjima od javnog interesa, te time stavlja nedopustiva ograničenja na slobodu izražavanja.

Sudovi u Bosni i Hercegovini izuzetno rijetko primjenjuju navedenu praksu Evropskog suda, iako su prema članu II. Ustava BiH obavezni to raditi, te je ova inicijativa stoga neophodna. Svijetao primjer domaće prakse je odluka suda iz Visokog koji se u svojoj presudi eksplicitno pozvao na praksu Evropskog suda kada je odbacio tužbu protiv novinara i medija za klevetu koju je podnijela načelnica navedene općine. Uzimajući, međutim, u obzir da je ovaj slučaj izuzetak, a ne pravilo, u Bosni i Hercegovini, neophodno je u domaće zakonodavstvo ugraditi standarde iz prakse Evropskog suda, s ciljem zaštite novinara, medija, ali i same javnosti koja se oslanja na slobodne medije kako bi dobila što više informacija o pitanjima koja se tiču javnog interesa.

S tim u vezi, neophodno je podcrtati da je navedena inicijativa u Predstavničkom domu usvojena tek u drugom krugu glasanja, uslijed nedostatka entitetske većine iz RS entiteta, te zahvaljujući odredbi Ustava BiH prema kojoj se suzdržani glasovi ne računaju za potrebe opće većine, ili pak entitetske većine u drugom krugu.

Ilustracija/BH Novinari

Naime, u prvom krugu glasanja Inicijativu je podržalo 12 poslanika (Naša stranka, SDP, DF, SBB, Nezavisni blok i A-SDA), 7 je bilo protiv (SNSD), dok je 18 poslanika bilo suzdržano (SDA i HDZ) ili nije pristupilo glasanju (SDS i PDP).¹ Glasanje u drugom krugu je bilo povoljnije, te je inicijativa usvojena sa 21 glasom „za“ (Naša stranka, SDP, DF, SBB, Nezavisni blok, A-SDA i SDA, osim Denisa Zvizdića), niti jednim glasom protiv (SNSD i HDZ su ranije napustili sjednicu), jednim suzdržanim glasom (Denis Zvizdić), te četiri poslanika koja nisu pristupili glasanju (SDS i PDP).² Ovi rezultati, uključujući promjenu pozicije SDA iz suzdržane u prvom krugu u mahom „za“ u drugom krugu, kao i činjenicu da niti jedna stranka sa sjedištem u RS entitetu nije podržala Inicijativu, ukazuje da su izgledi za izmjene zakona o kleveti u ovom pravcu trenutno veći u Federaciji BiH nego u Republici Srpskoj.

Kako god, Inicijativa je značajno podigla svijest javnosti o potrebi primjene različitih standarda između javnih i privatnih ličnosti kada su u pitanju tužbe za klevetu, neophodnosti smanjenja broja tužbi protiv medija od strane političara, te ključne uloge koju novinari i mediji igraju po pitanju promocije debate o temama od javnog interesa u demokratskom društvu. Nevladine organizacije, poput Udruženja BH novinari – koje je od samog početka pružilo nesebičnu podršku ovoj Inicijativi – te pojedinačni mediji mogu uticati na entitetske predstavnike da, na tragu ove Inicijative, usvoje neophodne izmjene zakona s ciljem njene potpune primjene.

Izvori:

1. Rezultati glasanja 5. sjednice Predstavničkog doma PS BiH, Redni broj glasanja 48., str. 95-96. http://static.parlament.ba/doc/125286_Rezultati%20glasania%20za%205%20%20sjednicu%20PD%20od%2026-02-2020.pdf
2. Rezultati glasanja 7. sjednice Predstavničkog doma PS BiH, Redni broj glasanja 19., str. 39-40. http://static.parlament.ba/doc/125827_Rezultati_glasania_za_7_sjednicu_PD_od_11-03-2020.pdf

„Praksa je da domaći sudovi u većini slučajeva vrše ocjenu cjelokupnog sadržaja spornog izražavanja, ne samo dijelove koje tužitelj, odnosno oštećeni označi u tužbi, kao i ocjenu konteksta u kojem je izražavanje nastalo, utvrđuju da li se novinar pridržavao općih profesionalnih standarda, provjerio svoje izvore...“

Tužbe za naknadu štete zbog klevete: Sudska praksa u BiH i primjena prakse Evropskog suda za ljudska prava

Piše: Amila Dreković

Jedan od brojnih izazova novinarskog posla jesu svakako i tužbe radi naknade štete zbog klevete iznesene u sredstvima javnog informisanja, koje podnose kako fizičke, tako i pravne osobe, kako anonimni pojedinci, tako i javne ličnosti, a sa kojima se novinari u toku svoje profesionalne karijere neminovno susreću. Zakonom o zaštiti od klevete je u sva tri entiteta, sa malim jezičkim razlikama u definiciji, kleveta definisana kao nanošenje štete ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem, ili pronošenjem izražavanja nečeg neistinitog identifikovanjem tog lica trećem licu. Propisana je odgovornost za klevetu autora, odgovornog urednika i izdavača, kao i lica koje je na drugi način vršilo nadzor nad sadržajem izražavanja, te ukoliko je izražavanje izneseno, odnosno proneseno s namjerom, odnosno krajnjom nepažnjom. Sudovi nisu vezani za pravni osnov tužbe, te tako ukoliko okolnosti slučaja to opravdavaju mogu dosuđivati naknadu štete i za iznesenu uvredu shodno odredbama Zakona o obligacionim odnosima.

U demokratskom društvu, koje ima svoje temeljne vrijednosti i slobode, zaštićene međunarodnim konvencijama, ustavima, zakonima i drugim propisima države, pravo na slobodu izražavanja je jedna od zaštićenih vrijednosti, kako u većini zemalja, tako i u Bosni i Hercegovini. Sloboda izražavanja zaštićena je Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja ima prioritet u primjeni nad svim drugim domaćim propisima, ali i Ustavom Bosne i Hercegovine, te Zakonima o zaštiti od klevete oba entiteta i Brčko Distrikta BiH. Tumačenje odredbi Zakona o zaštiti od klevete u sva tri Zakona je izričito propisano na način da se u najvećoj mjeri obezbijedi princip slobode izražavanja.

Nasuprot tome, jednako zaštićeno pravo je i pravo pojedinca na privatnost, ugled i čast do čije povrede dolazi u slučaju da se utvrdi da izneseno, odnosno proneseno izražavanje predstavlja klevetu, odnosno utvrdi se njegova neistinitost. U tom slučaju, oštećenom, na osnovu zakonskih odredbi Zakona o obligacionim odnosima, pripada pravo na objavljivanje presude, odnosno ispravku, pravo da se štetniku naredi da povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Za pretrpljene duševne bolove zbog povrede časti i ugleda, sud će, ako nađe da okolnosti slučaja a osobito, jačina bolova i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, a i kad nje nema, te da će sud, pri odlučivanju o zahtjevu za naknadu nematerijalne štete, te o visini njene naknade, voditi računa o značenju povrijeđenog dobra i cilju kome služi naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom, kako je to propisano odredbama Zakona o obligacionim odnosima.

Činjenice naspram vrijednosnih sudova

Dakle, u postupcima po tužbama protiv novinara sud, utvrđuje i

dosuđuje naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti, odnosno povrede ugleda i časti. Ugled je objektivna kategorija i predstavlja mišljenje koje ima sredina o nekome, dok je čast subjektivna kategorija i predstavlja mišljenje čovjeka, kao pripadnika društvene sredine, o sebi. U pravnoj teoriji i praksi postojanje nematerijalne štete ima svoj način utvrđivanja i dokazivanja, kojim se nećemo baviti u ovom tekstu, ali koji se moraju, ili bi se morali ispuniti da bi sud mogao utvrditi postojanje nematerijalne štete na strani oštećenog, koja je u uzročno-posljedičnoj vezi sa izražavanjem novinara, odnosno lica koje je u tužbi označeno kao štetnik.

S druge strane, a prije utvrđivanja postojanja nematerijalne štete, shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava, sud utvrđuje da li sporno izražavanje predstavlja činjenicu, čiju je istinitost moguće utvrditi, ili mišljenje, odnosno vrijednosni sud. Za izražavanje činjenice za koju se u toku postupka dokaže da nije istinita, se odgovara, dok za mišljenje, odnosno vrijednosni sud (u pravilu) se ne odgovara. Činjenična tvrdnja predstavlja izražavanje koje se odnosi na prošle događaje čiju je istinitost moguće utvrditi, a koje se odnosi na određeni događaj, objektivna stanja, radnje, pojave i slično, čija se istinitost može objektivno utvrđivati i ocjenjivati, odnosno dokazivati u toku postupka. Ako se radi o tvrdnjama u vezi sa okolnostima čije se postojanje odnosno nepostojanje u stvarnosti ne može utvrditi, ili se radi o opštoj subjektivnoj ocjeni, zaključku, ili mišljenju o drugom licu, tada se neistinitost takve izjave ne može dokazivati, jer iste ne sadrže minimum činjenica koje bi se mogle provjeriti objektivnim dokazima.

U sudskoj praksi domaćih sudova, sudovi dosljedno, s manje ili više uspjeha, poštuju ovaj princip utvrđivanja da li sadržaj predstavlja činjenicu, ili mišljenje, odnosno vrijednosni sud, koji, u svakom konkretnom slučaju, opredjeljuje da li će tužba biti osnovana ili ne, odnosno da li će postojati osnov za utvrđivanje odgovornosti novinara. U praksi se vrlo često dešava da forme novinarskog izražavanja u tekstovima, koje oštećeni označe u svojoj tužbi kao klevetničko izražavanje, objektivno teško se mogu jasno i precizno definisati kao činjenična tvrdnja, odnosno izneseno mišljenje. To advokatima često ne ostavlja mogućnost za adekvatnu procjenu uspjeha u nekom sporu, s tog aspekta, te je ishod cijelog postupka neizvjestan gotovo u pravilu do samog kraja. Osim te objektivne, tanke linije između činjenica i vrijednosnih sudova u spornim izražavanjima novinara, postoji i subjektivni element u praksi, koji se odnosi na način na koji će postupajući sudija određeni sadržaj ocijeniti i tretirati, što dodatno stvara nemogućnost procjene i neizvjesnost ishoda postupka u svakom konkretnom slučaju.

Dešava se u praksi da neki sadržaj koji se može i objektivnim dokazima utvrditi kao neistinit i tretirati kao činjenica, čiju istinitost novinar,

odnosno označeni štetnik ne uspije dokazati, sud tretira kao vrijednosni sud odnosno mišljenje o oštećenom koje je zasnovano na manje ili više dokazanoj, relevantnoj činjeničnoj osnovi, te oštećene oslobađa odgovornosti, ali i obrnuto. Ono što je dobar princip rada domaćih sudova, a koja se naslanja na praksu Evropskog suda za ljudska prava, te doprinosi ostvarenju principa slobode izražavanja, je praksa da domaći sudovi u većini slučajeva vrše ocjenu cjelokupnog sadržaja spornog izražavanja, ne samo dijelove koje tužitelj, odnosno oštećeni označi u tužbi, kao i ocjenu konteksta u kojem je izražavanje nastalo,

utvrđuju da li se novinar pridržavao općih profesionalnih standarda, provjerio svoje izvore i sl., na koji način sud stvara objektivnu procjenu slučaja, te u svakom konkretnom slučaju uzima sve okolnosti u obzir, te procjenjuje postojanje povrede prava pojedinca nasuprot prava na slobodu izražavanja, te ocjenjuje na osnovu izvedenih dokaza i svih okolnosti slučaja, uspjeh jedne, odnosno druge strane u sporu.

Preporuka je Evropskog suda za ljudska prava da se pravo na slobodu izražavanja ograničava samo izuzetno. Kao rezultat ovakvog pristupa, postoje brojne presude i stavovi kako Evropskog suda za ljudska prava, tako i domaćih sudova, koji su uslovno rečeno kontradiktorni, odnosno suprotni, nekim ranijim usvojenim stavovima sudova, kao i odredbama Zakona o zaštiti od klevete. Tako npr. postoje presude kojima se utvrđuje obaveza tužioca (oštećenog) prema kojoj, teret dokazivanja treba da bude više na tužiocu, na način da je tužilac bio u obavezi dokazati da je objavljeni članak ili javno objavljena informacija neistinita, te da nije postojao javni interes za njenim objavljivanjem. Nasuprot ovom stavu, postoji ranije usvojeni stav da je teret dokazivanja istinitosti objavljenog sadržaja u postupcima naknade štete zbog klevete na tuženom (novinaru, uredniku, izdavaču), koji svoje uporište nalazi u presumpciji neistinitosti klevetničke tvrdnje, tj. da se pretpostavlja neistinitost u odnosu na oštećenog dok se ne dokaže suprotno, a koji svoj izraz nalazi u pretpostavci nevinosti u krivičnom postupku, usljed čega, ako se za nekog tvrdi nešto negativno, to treba i dokazati.

Također, postoje stavovi da, ukoliko se dokaže u toku postupka da neka tvrdnja prestavlja klevetu, pretpostavlja se postojanje nematerijalne štete za oštećenog i nije je potrebno posebno dokazivati po pravilima dokazivanja štete, prema principu da niko nije dužan trpjeti klevete, dok također postoje presude domaćih sudova u kojima sud ocjenjuje da li je tužitelj dokazao postojanje nematerijalne štete, ne poštujući ovaj princip. Uspostavljena je praksa Evropskog suda za ljudska prava da i za izneseno mišljenje postoji odgovornost ako ono nije zasnovano na relevantnoj činjeničnoj osnovi, te u raznim presudama taj sud je zauzeo svoja stajališta u pogledu minimuma osnova koji je potrebno ispuniti da bi se smatralo da je mišljenje bazirano na relevantnoj činjeničnoj osnovi, jer u suprotnom isto može biti pretjerano i povlačiti za sobom odgovornost štetnika.

U praksi domaćih sudova, često izostaje ova (pro)ocjena iznesenog mišljenja, te se često štetnik bez relevantnih dokaza oslobađa odgovornosti za izneseno izražavanje koje nema nikakvo uporište u činjeničnom osnovu, niti se sudu ponude relevantni dokazi za to.

Pravna nesigurnost i zloupotrebe

Dakle, praksa domaćih sudova je šarolika, uglavnom je usaglašena sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, koja je, kako je naprijed rečeno i sama vrlo raznovrsna, često suprotna ranije iznesenim stavovima, sa širokom lepezom različitih stajališta o relevantnim pitanjima za donošenje sudskih odluka u ovoj oblasti. To, s jedne strane, domaćim sudovima ostavlja dosta mogućnosti za donošenje pravične odluke koja nije vezana za isključivu suhoparnu primjenu slova zakona i primjenu jedne vrste ustaljene prakse, u situacijama kada treba postupiti pravično, ali isto tako, s druge strane, ostavlja mogućnost zloupotrebe takve situacije, stvaranje različite i kontradiktorne prakse, koja dovodi do pravne nesigurnosti u ovoj oblasti.

Ilustracija/BH Novinari

Stručna javnost odavno apeluje na izmjene Zakona o zaštiti od klevete koji je u Republici Srpskoj donesen 2001. godine, a u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH 2003. godine i insistira na usaglašavanju istog sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, kao i na izmjenama odredbi u kontekstu iskustva primjene ovih Zakona u proteklih 17 odnosno 19 godina. Posljednja takva inicijativa je ona zastupnika Damira Arnauta, koji je insistirao na izmjenama kako bi se prije svega rasteretili sudovi od tužbi javnih ličnosti i na taj način smanjio pritisak na novinare i medije izazvan ovim tužbama. Činjenica je da su domaći sudovi opterećeni brojnim, u nemalom broju slučajeva često neosnovanim tužbama, podnesenim kako od javnih ličnosti, koje bi prema praksi Evropskog suda za ljudska prava trebale imati viši stepen tolerancije na kritiku u odnosu na anonimne pojedince, tako i od anonimnih pojedinaca.

Tužbe se često podnose usljed subjektivnog osjećaja povrijeđenosti pročitanim tekstom (koji nije osnov za postojanje štete), potrebe za revanšizmom prema novinarima, ili pojedinim medijima, pa do nemoralnih pobuda radi naplate novčanih iznosa, na koji način se nepotrebno i neosnovano ulazi u sudske postupke, opterećujući i iscrpljujući ionako zatrpane sudove, često i zlouporebom zagarantovanih prava. Zakon o zaštiti od klevete, svakako treba ozbiljno revidirati, u postupak eventualnih izmjena uključiti što veći broj relevantnih stručnjaka, predstavnika advokata, sudija, novinara, analizirajući dosadašnju praksu domaćih sudova u primjeni važećih Zakona, praksu Evropskog suda za ljudska prava i naći najbolja rješenja za naš pravni sistem i naše društvene i druge okolnosti. Potrebno je ozbiljno ispitati i tačno uvrđiti specifične potrebe našeg društva, potrebe i mogućnosti pravosuđa u cilju ispunjenja zadatka ostvarivanja vladavine prava zagarantiranih domaćim propisima i međunarodnim konvencijama, a u cilju što bolje zaštite prava na slobodu izražavanja, bez pritiska na medije, bez nepotrebnih, neosnovanih tužbi, koje opterećuju sudove, ali svakako uz obaveznu primjenu mehanizama zaštite prava pojedinca od svake vrste zloupotrebe prava.

„Presuda je u svom najvažnijem delu potvrdila da tuženi, dakle, Direkt i moja malenkost, nisu bili zlonamerni, da su izražavali kritičko mišljenje, da je izražavanje bilo istinito jer su tvrdnje u većem delu dokazane i, što je možda meni bilo najvažnije, da smo se pridržavali profesionalnih standarda“

Tužba za klevetu - iskustvo koje nijedan novinar ne želi

Piše: Milanka Kovačević

Tužba za klevetu protiv portala „Direkt“ i mene kao novinara je okončana na najbolji mogući način. Odbačena je kao neosnovana, a tužitelju je naloženo da plati sudske troškove. Ipak, bilo je to iskustvo koje bismo radije zaobišli.

Ilustracija/BH Novinari

Desilo se i to. Nakon gotovo dve decenije novinarskog rada, tužena sam za klevetu. Za povredu ugleda i časti Žarko Laketa, koji je u to vreme bio načelnik Policijske uprave Trebinje, tražio je tri hiljade maraka. Tužio je portal „Direkt“ i autora, dakle moju malenkost, za netačne informacije koje su iznesene u nekoliko tekstova koji su se bavili stanjem u PU Trebinje i biografijom i načinom rada samog načelnika.

Tekstovi su ukazivali na nepotizam, kršenje procedura, mobing, samovolju, veze sa bezbednosno interesantnim licima, kao i trgovinu uticajem. Sve tvrdnje su bile potkrepljene materijalnim dokazima koji su otkrivali da je prvi policajac juga RS istovremeno i uspešan biznismen sa milionskom imovinom. Doduše, firma je na njegovoj supruzi, a kasnije ćerki, ali je više svedoka, pa čak i njegovih partnera, govorilo o tome da je Žarko Laketa taj koji vodi porodični biznis. Uprkos zakonu koji jasno definiše da se, osim policijskog, službenik bez izričite dozvole ministra i pod posebnim okolnostima ne može baviti drugim poslom, čuvar zakona u istočnoj Hercegovini je, naprotiv, pred očima sugrađana, a tokom radnog vremena, vozio kamione svog preduzeća i ugovarao poslove.

Nije to bilo jedino kršenje zakona i pravila službe. Pojavljivao se na skupovima vladajućeg SNSD-a, mada je i to zabranjeno policijskim službenicima, osim kada su u funkciji obezbeđenja događaja.

No, nakon što je „Direkt“ složio kockice i sabrao pojedinosti u nekoliko priča, usledio je demanti, a potom i tužba. Ukratko, Laketa je negirao gotovo sve navode, od toga da poseduje nekretnine i poslovne prostore u Nevesinju, do toga da je pravosnažno osuđen za zloupotrebu službenog položaja.

Pripremno ročište je donelo i proširenje tužbe i podizanje odštetnog zahteva na pet hiljada maraka jer je u međuvremenu objavljen još jedan tekst kojim je, kako je njegov pravni zastupnik rekao, Žarko Laketa oklevetan i duševno povređen. On je, obrazlažući proširenje tužbe povišenim tonom, koristio uvredljive termine, adekvatnije za krivični, nego za parnični postupak. No, sudija Osnovnog suda u Trebinju na to nije reagovala, a proširenje tužbe je u potpunosti prihvatila. Mada smo se žalili na takav postupak i tražili izuzeće, zahtev nam je odbijen, pa je usledio glavni pretres.

Nakon što je neuropsihijatar iznela svoje veštačenje psihičkog zdravlja tuženog i opservirala stepen duševne boli nastao nakon objavljivanja tekstova, usledilo je izlaganje tužiteljevog zastupnika, čiji je najvažniji adut bio da je Žarko Laketa policijski službenik sa 30 godina uzorne karijere, prenebregavajući činjenicu da je tužitelj u suštini osuđivano lice.

Presuda je u svom najvažnijem delu potvrdila da tuženi, dakle, „Direkt“ i moja malenkost, nisu bili zlonamerni, da su izražavali kritičko mišljenje, da je izražavanje bilo istinito jer su tvrdnje u većem delu dokazane i, što je možda meni bilo najvažnije, da smo se pridržavali profesionalnih standarda.

Ono što je u presudi takođe bitno je što je eksplicitno navedeno da vas presuda brisana iz kaznene evidencije ne čini neosuđivanim licem.

Iskustva advokata su da naši sudovi često restriktivno primenjuju Zakon o zaštiti od klevete. Takođe, ističu da je generalno slabo poznavanje prakse Evropskog suda, kao i primena konvencija.

Objavljivanje ispravke ili demantija za njih nije razlog da tužbeni zahtev bude odbačen. Uzimaju se samo kao olakšavajuće okolnosti kada se određuje visina novčane kazne, što je, ističu pojedini pravnici, protivno duhu tog zakona.

I zakon, a i njegov duh su, po mišljenju Bojane Rikalo, sudije Osnovnog suda u Trebinju, bili na našoj strani. Istog mišljenja je bio i Okružni sud, pa je proces okončan nakon nešto manje od godinu dana.

Iako su profesionalni uzusi ispoštovani, a materijalni dokazi potvrđivali ono o čemu smo pisali, pitanje je kakva bi odluka Justicije bila da nismo imali pravnu pomoć koju su obezbedili BH novinari. Ta podrška, ne samo profesionalna, nego i kolegijalna je bila od ogromnog, a često mislim i od presudnog značaja u ovom sudskom procesu.

Sloboda izražavanja, evropske vrijednosti i COVID-19

Piše: Biljana Radulović

Sloboda misli je jedno od osnovnih ljudskih prava, za koju su se ljudi borili od postanka svijeta. Možemo govoriti o Demostenu, Sokratu, Galileju, Volteru, Zoli i brojnim velikanima ljudske misli.

U vrijeme pandemije COVIDA-19, pitanje slobode govora biće najvažnije pitanje u budućim danima. Možda simbolično i ove maske preko usta i onom ko ne koristi misao i govor, mogu ukazati na nemoć izražavanja sa fizičkom preprekom.

Tako se osjeća svako ko nastoji da kaže, ukaže, pokaže ili dokaže nešto u šta misli, vjeruje, a oko njega su prepreke u vidu sistema ili pojedinca.

Sloboda izražavanja i evropski sud

Sa aspekta Evropskog suda za ljudska prava i njegove prakse, uloga medija je neupitna. Sloboda izražavanja je jedan od stubova demokratije.

Štampa ima bitnu ulogu u demokratskom društvu. Iako ne smije da prekorači određene granice, naročito kada su u pitanju ugled i prava drugih, njena dužnost je da saopštava informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, u skladu sa svojim obavezama i odgovornostima. Ne samo da ima zadatak da prenosi takve informacije i ideje, već i javnost ima pravo da ih prima. U suprotnom, štampa ne bi bila u stanju da obavlja svoju bitnu ulogu „čuvara javnog interesa“. ¹

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice.

Ovaj član ne sprečava države da zahtijevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnost i odgovornost, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“.

Pravo na slobodu izražavanja obuhvata i pravo na neizražavanje stava. U predmetu K. protiv Austrije, 1993, podnosilac predstavke je zatvoren jer je odbio da svjedoči u kaznenom postupku koji se vodio protiv njega. Evropska komisija za ljudska prava utvrdila je povredu prava na izražavanje na osnovu prava podnosioca predstavke da se brani ćutanjem, iako nije utvrdila povredu prava na pravično suđenje.²

„U sudskom postupku, uprkos postojanju razlike između vrijednosnih sudova i činjenica, na novinaru ostaje obaveza da tokom cijelog postupka ukazuje i dokazuje tu razliku. Pri tome se zaboravlja da novinar mora hitno djelovati, plasirati informaciju, da novinar nije tužilac niti sudija, da se vrijeme mjeri sekundama za plasiranje informacija, itd.“

Sud je slobodu izražavanja tretirao kao osnovno ljudsko pravo, naglašavajući da je ona važna ne samo kao direktno pravo, već i kao preduslov za demokratiju i druga ljudska prava. Na osnovu člana 10, stav 2, ona se primjenjuje ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju. To su zahtjevi pluralizma, tolerancije i slobode mišljenja, bez kojih nema „demokratskog društva“.³

Istorijski posmatrano, Evropski sud je prvi put razmatrao pravo na slobodu izražavanja u predmetu De Becker protiv Belgije, koji je presuđen 1962. godine.⁴

Generalno, Evropski sud je naglasio da zabrana rada novinaru predstavlja ozbiljnu sankciju ne samo u pogledu uticaja na samog novinara, već i zbog zastrašujućeg efekta koju takva sankcija ima na društvo.

U ovom predmetu, novinar je bio osuđen na smrt zbog saradnje sa njemačkim vlastima tokom Drugog svjetskog rata. Kazna je preinačena i novinar je oslobođen, ali mu je doživotno zabranjeno da učestvuje u objavljivanju novina. Evropski sud za ljudska prava je odlučio da ukloni ovaj predmet sa svoje liste, jer u trenutku kada je slučaj stigao do njega, Belgija je već bila promijenila svoj zakon i pitanje je bilo samo od akademskog značaja. Međutim, Evropska komisija za ljudska prava - jedan od prethodnih organa trenutnog suda, koja je odlučivala o slučajevima tokom početne faze postupka - objavila je formalni izvještaj navodeći da se doživotnom zabranom krši pravo na slobodu izražavanja. Komisija je pridala veliki značaj ekstremnim okolnostima u ovom konkretnom slučaju. U vrijeme kada je zabrana izrečena, Belgija je izlazila iz pet godina rata i neprijateljske okupacije i novinar je počinio izdaju. U ovim okolnostima, privremena zabrana bi mogla biti opravdana. Međutim, Komisija je smatrala da bi tokom vremena, kako društvo izlazi iz magle rata, zabranu trebalo preispitati.

Sloboda izražavanja i novinar

Uobičajeno je podnošenje tužbi u kojima tužitelj sam sebe prepozna iako novinarskim tekstom nigdje nije označen - čak i kada nije navedeno njegovo kompletno ime, koje uključuje ime i prezime - i to mu dozvoljava da podnese tužbu za naknadu štete za klevetu.

Tačnije, tužitelj može da zaključuje na način da smatra da novinar *aludira* na njega, da *iznosi insinucije* da se radi o njemu, da je napisao tekst iz koga se može zaključiti da je on taj „oklevetani“, da izvlači pogrešne zaključke, tumači, stvara sliku u javnosti da je on lice o kome novinar piše, itd.

Subjektivni doživljaji pojedinca mogu biti jako opasni, a naročito u kriznim vremenima, kada je pravo na pravičan postupak supsidijarno u odnosu na pravo na život, a sloboda izražavanja upitna.

U sudskom postupku, uprkos postojanju razlike između vrijednosnih sudova i činjenica, na novinaru ostaje obaveza da tokom cijelog postupka ukazuje i dokazuje tu razliku. Pri tome se zaboravlja da novinar mora hitno djelovati, plasirati informaciju, da novinar nije tužilac niti sudija, da se vrijeme mjeri sekundama za plasiranje informacija, itd.

„Čak i kada neka izjava predstavlja vrijednosni sud, srazmjernost mijesanja može ovisiti o tome da li postoji dovoljna činjenična osnova za spornu izjavu, budući da vrijednosni sud bez činjenične osnove koja bi ga potkrijepila može biti pretjeran. »⁵

Ako u vrijeme objavljivanja novinar ima dovoljno razloga da vjeruje da je određena informacija bila tačna, on ili ona ne bi trebao biti sankcionisan. Vijest nije „trajna roba i svako, čak i malo kašnjenje u objavljivanju može joj oduzeti svu vrijednost i interes javnosti za nju.“⁶

« Sud smatra da su domaće vlasti trebale osigurati podnositelju predstavke priliku da potkrijepi svoje tvrdnje. Bilo bi protivno duhu člana 10 dozvoliti ograničavanje izražavanja potkrijepljenih tvrdnji isključivo na osnovu načina na koji su iste izražene. U načelu, trebalo bi omogućiti da se u javnost iznesu istinite izjave, bez obzira na njihov ton ili negativne posljedice po one kojima su te izjave upućene. »⁷

Ilustracija/BH Novinari

Sloboda izražavanja i COVID-19

Postojanje COVIDA-19 otvara brojna pravna pitanja u sistemima u kojima se uspostavljaju posebne mjere, vanredna stanja, itd. Sada, u ograničenim uslovima rada, kada se sloboda govora može dovesti pod širenje panike i dezinformacija, potpuno opravdano se postavlja pitanje da li ćemo biti društvo ili društva u kojima postoji/e sloboda izražavanja ili ulazimo u zonu cenzure?

Na koji način će biti obezbijeđena pravna zaštita novinaru koji, prema nečijem mišljenju, širi dezinformacije ili paniku - i ne samo novinaru, nego bilo kojem pojedincu, kada se svi nalazimo u samo(izolaciji)? I da li će se ovakve mjere zloupotrebjavati i postati oružje za obračun sa neistomišljenicima?

Zakoni moraju dozvoliti neometan rad i izvještavanje o pandemiji novinarima kako bi javnosti pružili neophodne informacije, i nijednog trenutka se ne smiju zaboraviti vrijednosti Evropskog suda za ljudska prava - jer i ovo danas, sutra će biti juče.

Izvori:

1. Predmet K. protiv Austrije, 1993, tačka 11 i Gillberg protiv Švedske, 2012
2. Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1976, tačka 49.
3. De Becker protiv Belgije, br. 214/56 od 27.03.1962 godine.
4. Jerusalem protiv Austrije, br. 26598/95 od 21.02.2001. godine, tač. 43.
5. Sunday Times protiv UK, br. 13166/87, 26.11.1991.
6. Csanic protiv Mađarske, br. 12188/06 od 20.01.2009. godine, tač. 43.